

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

AKÁR A SZARVASOK*

Aki valamelyest barátságban van a kortárs magyar költészettel, tudnia kell ezt-azt a Kilencek-ről, s minden bizonnyal név szerint is fel tudja sorolni a költőcsoport néhány képviselőjét. Sokunk számára ez talán természetes, de a szélesebb olvasóréteg felől közelítve egyáltalán nem magától értetődő körülmény. Hiszen 1969-es közös jelentkezésük, a három éves késéssel is csak kínnal-keservvel kiadott *Elérhetetlen föld* óta kerek fél évszázad telt el, s ez már irodalomtörténeti vizsgálatra érdemes idő. Utána lehet nézni, hány látványos költői felvillanást és csöndes kialvást regisztrált ez alatt a krónika. A Kilencek azonban – e nagyszabású versválogatásból látjuk csak igazán –, ha megfogyatkozva is, de köztünk vannak, és példázatos hűséggel hozzák magukkal halott társaik nevét, versekben élő szellemét. Ez így van jól. Kilencen kell lenniük, „akár a szarvasoknak”, mert a bűvös szám nem csonkulhat, az olvasó nem rövidülhet.

Nem vagyok sem irodalomtörténész, sem kritikus, s bár itt-ott véleményekre, versekre utalok, lábjegyzetek nélkül teszem, használatukkal csak önmagamot cáfolnám. Szigorúan olvasóként forgatom e kéziratot, s ehhez mérten feltételezem, hogy kétféle olvasója lesz ennek a könyvnek. Az egyik, a tájékozott, még mielőtt fedelét felütné, tudni fogja, hogy nem a semmi vizén készül hajóra szállni. Nagyjából, de talán pontosabban is fel tudja mérni, milyen jellegű versek ligetébe indul, ott milyen élmények várhatnak rá, és mindehhez jósnak sem kell lennie. Bőséggel elég, ha elfogadja a Tigris és a szelíd Óz békés egymasmellettiségét, s akkor a tiszta és lelket tisztító költészet hatására az ő szívében is fel nő a boldogító béke. A Kilencek barátainak sokasága – nyugodt szívvel írhatnék rajongókat – tudatában van ennek is.

A másik, feltehetően fiatalabb korú irodalmi utazónak talán a kíváncsiság adja majd kezébe ezt a könyvet. Ha ismeretlen irodalmi vizekre és költői beszédre, a megszokottól eltérő esztétikai élményre számít, jó eséllyel nem éri majd csalódás. Előre csomagolt elvárásokkal azonban nem juthat messzire, de egy-egy erőteljesebb áramlatra lelve megeshet, hogy bárkája valóban ismeretlen időbe, ismeretlen szigetre sodródik. Mondjuk a '60-as évek második

* Előszó az *Elérhetetlen föld* – 50 (Antológia Kiadó, 2019) c. kötethez

felébe, Kádár Magyarországa, amikor az adott költők az egyetemese emberi jog és a magyarságtudat nevében nagy, lázadó verseiket világra születték. Ha e felismerés jó órában történik, a véletlen olvasó is ráeszmélhet, hogy az *Elérhetetlen föld* alkotásainak jelentős része az eltelt félszáz esztendőben sem devalválódott, hanem megőrizte értékeit. Győri László, Mezey Katalin, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre, Utassy József verssorai ma is üdén, fiatalos lendülettel szárnyalnak. S ha ezeken túl a költői gondolatok az olvasó vérmérsékletével és ízlésével is harmóniába hozhatók, alakulhat úgy, hogy maga is elszegődik a Kilencek-hez – rendszeres olvasónak. Kívánom, hogy érezze jól magát!

* * *

Az *Elérhetetlen föld* vajúdási ideje és érkezése a '60-as évek utolsó harmadára esik, amikor Nyugat-Európa társadalmát a baloldali eszmeáramlatok egyre inkább felkavarták, s ez a nyugtalanság lázadások és útkeresések formájában a politikai síkról átterjedt a művészet és a kultúra tereumára is. Mindezek lényegéről mit sem sejtve, éreznem kellett, hogy az 1968-as esztendő az én életemnek is jelentős fordulópontja. A családi környezetből kiválva ekkor lettem Ungváron egyetemista diák. Az ukrán-orosz nyelvi környezet korábbi ismeretségünk ellenére is megviselt, ám a kárpátjai magyar fiatalok önszervező műhelyében, a Forrás Stúdióban ismerősök, későbbi jó barátok vártak rám. „Az Eper és vér, Párizs és Prága forrongó korszaka ez” – határolja be a kort valamivel később egyik társunk –, majd e hangulatot helyzetünkre vetítve azzal folytatja, hogy „Itt, a történelem szélárménykában is felsejlett az oly gyakran elbicsakló remény, egy sorsverte közösség megmaradásának törekeny hite.” A pár soros korrajz szerzője Stumpf András, azaz – Béni, népes családjának Benjáminka, aki tehetsége és felkészültsége révén már szűkebb pátriánk ismert közszereplője, bimbóit bontogató irodalmunk mindenese volt. Figyelni kellett rá akkor is, ha bort töltött, de még inkább, ha szólt vagy könyvet adott a kezünkbe. Eredményes felvételim után Váci-kötetet kaptam tőle azzal a nyilvánvaló célzással, hogy lássam, milyen a korszerű költészet, miként szól a jó vers. A következő évben Béni – rokonlátogatás ürügyén – zsebében a „vörösbőrös” szovjet útlevéllel elutazhatott Budapestre.

Egy hét, esetleg tíz nap után hazatérve táskájából sosem látott csempé-száru került elő. Noteszében grafológiai különlegességként, a szerző, Utassy József nyomtatott betűivel az *Apollinaire* című költeményt olvashattuk. Ma, fél évszázad megélt-megszenvedett történelme után képtelen vagyok szavakkal visszaadni a kézirat érintése miatti megilletődésemet, a lényeg

azonban: az „ami van muszáj szerelmének” kimondása a költő által, máig emlékezetes és tanulságos élmény maradt. S még eztán került elő a batyuból az *Elérhetetlen föld*, a letehetetlen versek antológiája. Túlzás nélkül állítom, hogy az ungvári versolvasó diákok számára Váci Mihály után teljesen új világra nyitott ajtót ez a könyv. Sohasem volt ideje polcon pihenni, az volt a dolga, hogy kézről-kézre járjon. Elég volt kívánnom, hogy megkaphassam, s két vers között már azon morgolódtam, hogy nemsokára tovább kell adnom. Mi volt benne, ami annyira vonzóvá tette? Mi más, mint az üde és szokatlanul tiszta hang, a fiatal lélek jótékony áradása minden megnyitott versből. Elkomorodva tettem le, mert úgy éreztem, hogy minden, amit ez idáig írtam, érvényét veszítette. Újra kellett gondolnom mindent.

Az *Elérhetetlen föld* egyetlen példánya Kárpátalja olvasói számára kevés volt. Béni és néhai szigorú mentorunk, Kovács Vilmos, az antológia néhány versét mindenképpen közkinccsé akarták tenni. A szűkös publikációs lehetőségeket tekintve az évente megjelenő Kárpáti Kalendárium, a közkedvelt almanachszerű évkönyv mutatkozott erre legalkalmasabbnak. A kiadványt Kovács Vilmos szerkesztette ekkortájt, aki az új esztendei olvasmányok ünnepekkkel, évfordulókkal, helytörténeti érdekességekkel foglalkozó anyagai között verseket helyezett el, az *Elérhetetlen föld* emblematikus verseit. A Kárpáti Kiadó vezetőiben fel sem merült, hogy egy baráti szocialista nép kortárs költészetének népszerűsítéséből bármilyen félreértés adódhat, a híres szovjet cenzúra pedig ekkor már sokdioptriás szemüvegben dolgozott. A többnyire ügyes olvasó viszont rátalált a versaknákra, és a kívülről is hallatszós belső csattanások mifelénk is elindították az irodalmi ízlés frissülésének folyamatát.

Majd jöttek lassanként a csoport egyes tagjainak – Utassynak, Kiss Benedeknek és Mezey Katinak – az ungvári könyvesboltba is eljutó kötetei, s azokból bárki vásárolhatott. Kiss Bence *Fóliabőrű* című versével – ne lepődjék meg túlzottan senki – akár udvarolni is lehetett. „Fóliabőrű levelibéka” – fordultam két összefordított tenyeremmel egy csinos kis barnához, s miközben szemét bővöltem, susogtam felé a vers további sorait: „mért félnek úgy tőled a lányok? Ül a kezemre, ne moco-rogj, betakarom a csupaszságod.” – Nem félek – szól vissza kedvesen, s már csúsztatta meleg kis kezét az enyémbe, hogy a kicsi békát megsimogassa. Az én két tenyerem finoman összezárt, s már vontam is magamhoz. Néha ma is eljátszom a gondolattal, hogy Mezey Katinak egyszer majd teljesen váratlanul idézni kezdem egy réges-régi, akkoriban tenyeremen hordozott versét. „Jaj nekem, fordított Kőműves Kelemen, / palotám falait növelő szerelem! / Vert vasú

csákányom hiába emelem”, – s e három sor után megkérem, hogy ő fejezze be a versszakot. Kíváncsi lennék, mondaná-e azonnal, hogy „Felszökken, felépül Déva vár ellenem”, vagy gondolkodna előtte egy rövidet?

* * *

Amit eddig összehordtam, mind csupa személyes vonatkozás, de azt talán sikerült érzékeltetnem, hogy az *Elérhetetlen föld* alkotóinak költészte viszonylag rövid – hónapokban mérhető – idő után kovászként kezdett élni Kárpátalján. S ha nálunk így volt, miért ne lenne igaz az állítás más elszakított nemzetrészeinkre vonatkoztatva is? Érdemes utána nézni. Íme, egy viszonylag nem régi, ám mégis a fél évszázaddal korábbra visszatekintő hír: „A Kilencek által dedikált, 1969-ben megjelent versantológiából, amely Oláh Jancsi enigmatikus versével indult, nekem is van egy.” – E szavakkal hajtja fejét az emlékezés vállára Ferenczes Pista 2016 szeptemberében, Oláh János korai halála miatt. – „Azóta is keresem – már az életművére kiterjedően –, hogy hol lehet az a FÖLD, a kézzelfogható, a földrajzilag is betájolható, ahol »olyan fehérek a házak, mint egy ezüstbalta«. Nem és nem lelem.” Ferenczes István nevének felmerülése nem véletlenszerű. A tehetségekben roppant gazdag erdélyi irodalom ugyanis vele, Farkas Árpáddal, Király Lászlóval és másokkal kitermelte a Kilencek-vel egy ívását, egyhitű, egylelkű költők testvérnemzedékét. Bárhogy erőltetem emlékezetemet, más elszakított kishazákban ez a folyamat nem volt ilyen egyértelmű, de lelkes olvasótáborukat Oláh Jánosék ott is egybeterelték.

Ezek után egyenesen furcsa, de ötven év tapasztalata és irodalompolitikai tanulságai alapján azt is mondhatnók, inkább törvényszerű volt Magyarországon a Kilencek kedvezőtlen kritikai fogadtatása. Az antológia szándékos késleltetését, ami önmaga is elegendő büntetés lehetett volna, a költőkkel rokonszenvező közvélemény előtt indokolni kellett valamivel, ezért a mindenható szakma igyekezett minél több bizonytalanságot keltve eljelenétkeltetni, lejáratni a csoport tagjainak költészetét. A kritikus urak felmérhették volna, hogy elég erős már az a fa, ama bizonyos balta pedig gyenge. Ugyanis a halk beszédű Nagy László mértéktartó előszavának durva túlharsogása helyeslés helyett valódi ellenhatást indukált a legtöbb olvasóban. A Költő sok elvtárs legnagyobb döbbenetére le merte írni azt a kimondhatatlannak hitt igazságot, hogy a fiatalok „Leszámolnak az álszocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is... A torkonygott forradalmak pirosát és gyászát viselik belül!” Az „álszocialista önteltség” néven

nevezése egyenlő volt egy régóta várt leleplezéssel, bizonyos érdekkörökhöz tartozó tabuk ledöntésével, ezért a válaszul beindult kritikai offenzíva teljességgel érthető. Ekkortájt kezd szálkává lenni a nemzeti elkötelezettség sokak szemében, amit – minél tehetségesebb és hatásosabb a költő – annál erősebb fanyalgással illik fogadni. Ekkor kapják meg a szolgálatosság becsmérő bélyegét mindazok, akik nem hajlandók a kozmopolita-internacionalista-globalista elvek hirdetői mögé felsorakozni – ugyancsak szolgálatra. Az a tudatos, közösségért való kiállítás, amely költőben és magyarban századokon át tartotta a gerincet, most egyszeriben korszerűtlennek, az idő által túlhaladottnak lett kikiáltva, s a méltán megérdemelt ünneplés, társadalmi megbecsültség helyett az érintettek jeges zuhanyt kaptak – mind a kilencen. Nem úszta meg Utassy sem, sőt: ő „provokálta ki” a legtöbb övön aluli ütést. Nem árt, ha megjegyezzük a neveket: Szabolcsi Bence, Szilágyi Ákos és Lengyel Balázs nevét, aki még 1977-ben is azt írta Utassyról, hogy a „szabadon halmozott képzetek” gyakori alkalmazásával „olyan ingoványon jár, melyben elmosódik a különbség a szilárd költészet és a zizenyős dilettantizmus között”. De ez még hagyján: néhol „ritmikai ügyetlenségeket” is képes nála szóvá tenni, s ha már idáig jutottunk, ismerjük be, hogy akinek kötekedhetnékje van, az találhat kivetnivalót Petőfi vagy Ady verseiben is. Nyilvánvalóan nemtelenek és alaptalanok a fenti vádak, de azzal számolnunk kell, hogy a fokozott hangerővel és gyakorisággal ismételt hazugságok egy idő után, akár a bűz, átjárják a kárpitokat, s ha nem vagyunk eléggé óvatosak, a kultúra intézményeinek falain lerakódhat a takarítószerrek ellen is immúnis mocsok.

Bánattal telten ballagtam volna a hallgatás mélye felé, ha a „késdobálókkal” szemben nem sorakoztak volna fel bölcs és értő irodalmárok, akik értelmüket kitarva fogadták és üdvözölték a Kilencek fiatalos, nyelv és szemlélet tekintetében megújult költészetét. Kiss Ferenc, Kormos István, Domokos Mátyás, majd később Kiss Pintér Imre, Görömbei András és Vasy Géza is egyetértettek abban, hogy a nemzeti sorskérdések vállalása éppúgy a művészet tárgyává tehető, mint bármely intellektuális élmény vagy természeti jelenség. Megfelelő esztétikai szűrők alkalmazásával a nemzethez tartozás gondolataiból is lehet korszerű és hatásos költészetet teremteni. S amit állítottak, ahhoz tanúként sorakoztatták fel a nagyszerű verseket, amelyek a kiragadott részletek politikai üzenetén túl kifogástalan költői nyelven szóltak. Mezey Katalin a *Határaink*-ban Ady nyomdokain haladva, a kelet-közép-európai népek egymás mellett élésének gondjaira, a „magyar-oláh-szláv bánat” gyökereire, az egymással szembeni tolerancia fontosságára irányítja az elemző szándékú figyelmet.

Kiss Benedek a *Sziget* című versében, ugyancsak Ady örököseként, a nagy elődnek a magyarságért való tépelődéseire hivatkozik, de maga is leltárba veszi folyton fájó létkérdéseinket. *Cavatina* című versében viszont ezeket olvashatjuk: „Itt ha tavasz, hát április az / kegyetlen ünnep / bukó panasz csak dehogy vigasz / büntetés büntett / virágkonfettis szél ha jó / pestis nyomul vele / alig zöldül az ág / beleőszül pár levele.” Ez bizony borongás a javából! Hadd mondjam, vagy inkább súgjam a fiatalabb olvasónak, hogy Magyarország szovjet megszállásának napját április negyedikére datálták valaha, s ezt az állami ünnepnek nyilvánított napot még méltatni is kellett. Gyakran gyötrik rémálmok Oláh Jánost is. A *Történelmi lecké*-ben kesernyés szájjal figyelmeztet: „a történelem az ajtón kopog”, s mi tehetetlenül vesszük tudomásul, hogy „Átvágnak rajtunk a tankönyvek, mint a tankok, láthatóan egy más világ felé.” Elkészerítő magyar jövő látszik bontakozni Kovács István *Beolvasztás* című költeményében, de Rózsa Endre sincs elragadtatva a magyar társadalom és a szétszabdalt magyarság helyzetével, amint azt a költőbarátainak ajánlott *Elérhetetlenebb* című, terjedelmesebb gondolati versében részletezi. A mindig komor tekintetű Utassy József ugyancsak költőtársai megszólításával küldi a bartóki tanítás megszívlelendő üzenetét a magyar értelmiségnek. Az *Akár a szarvasok* „versszimfóniájában” költőtársai nevében adja a világ tudtára a nemzetünket ért mérhetetlen igazságtalanságot, s annak méltóságteljes elviselésére szólít. „Házunkból kimartan, hazánkából kiverten NEM ISZUNK CSATÁKRA CSENDÜLŐ POHÁRBÓL! Csak tiszta forrásból, csak tiszta forrásból.” E testamentum megtartása lenne hát a mi munkánk, mégpedig ideológiailag és esztétikailag is kikezddhetetlen versek írásával. S ha majd a „hadak csillagporos útján pirosra vált kendőnk”, a Kilencek-et a kultúrából száműzendő ítésekkel szemben mi azonnal felfogjuk a kendő színváltásának üzenetét, s a bajok idején tudni fogjuk a teendőnket.

A máris jelentős életpályák tanúsága szerint tudják ezt a Kilencek is. Monográfusaik legtöbbjük esetében méltatják a félévszázados pályán maradást, a több műfajban is jelentős, olykor megkerülhetetlen életműveket. Tanúsítja ezt az *Elérhetetlen föld* évtizedenként meg-megújuló válogatásaihoz csatlakozva az *Elérhetetlen föld V.*, minden eddiginél gazdagabb, a szerzők által ajánlott, sok új verset tartalmazó kötet.

* * *

A Győri László saját válogatásában kínált versanyagot – mindjárt a kötet elején – tekinthetjük egy olyan lírai pálya összegzésének, amelyben a közös-

ségi vonatkozásoknál sokkal erőteljesebb hangsúly esik magára a költészetre. A versek ihletői gyakorta kiemelkedő képzőművészeti alkotások (Segantini, Henry Moore, Fadrusz János), ám ezekben a költeményekben a téma értelmezési kísérletével párhuzamban a mű alkotójával való azonosulási törekvésre, bizonyos értelemben a költői önvizsgálatra is figyelniünk kell. „A hó elolvad, a tájat az idő messzire sodorja, / s fölkel a jel, a nagy nap, a forma, a forma, / elhalványul, ami volt, új képet fest az ecset, / de megtette jóslatul, amit csak megtehetett.” (Egy Segantini képre) Győri, amikor költőelődöket és pályatársakat szólít meg, költészetét többnyire gondolati síkra tereli. A Kiss Benedek meglátogatásának valós története kivétel ez alól. Köztudott, hogy barátait Bence a telefonban a „Halló, Holló!” megszólítással keresi, illetve ezzel fogadja a hívásokat is. Az egyszerű szójáték Győrinek Edgar Poe Hollóját hozza elő, s az ötletet, a látogatás történetét az olvasó a klasszikus alkotásnak egy remekül kidolgozott, kivételes formakultúrával, bőséges és jóságos humorral megírt parafrázisában kapja vissza. A választott részlet kiválóan illeszkedik a témához is. „Piros borba beharsant gyerekkora, az a farsang, / Holló urat mesélttem, végre minden összeáll. / Parázslott az ismeretlen, ültünk, ültünk egyre ketten, / ketten ültünk, nem kilencen, két kopottas vén madár. / Kilenc hollóból két holló, kárt se mondó vén madár, / ideje lesz menni már.”

Mennie ugyan még korán lenne, de az idő jártával egyre többször hozza szóba a készülődést, érezhetően csendesedik az egykor vagány és kellőképpen pajkos Kiss Benedek költészete. A hatvanöt éves Oláh János köszöntéséhez közös emlékeket hív elő, s így együtt állapíthatják meg, hogy ifjúságuk idején is „békénk kerestük, s a többiek békéjét,” holott voltak valaha ennél markánsabb célok is. „Ha megöregszik az ember, / szemérmes és csak a / szükségest vallja. / János, mi hajdan a Ménesi úton / a világot szólítottuk / viadalra.” (*Hajdan, a Ménesi úton*) Az *Anyám, én és a szárnyak* című költemény is az emlékezésre épül. Bence boldogan vallja meg, hogy a földön csetlő-botló kisfiú korában anyja biztatására és segítségével emelkedett a biztonságot nyújtó magasba. Mélységesen metaforikus kettejük vers szerinti párhuzamos szárnyalása, és lehangoló, már-már tragikus az ember magára maradása. „Majd végül lezuhant – várta a föld. / Én még keringek / lankadó szárnyal. / Mind lejjebb, mind lejjebb, míg egyesülök / újból a földdel és anyámmal.”

Kovács István megrázó és továbbgondolandó költeményeinek sorából a Kobzos Kiss Tamás *Geographiai szótárát* ajánlom jó szívvel fiatalabb és korosabb olvasónak egyaránt. A tudós-történészként is kiváló költő a magyar szabadságharc egy költött jelenetét adja elénk. Itt a fővezér (Bem József)

parancsnoksága alatt a tudóssal (Fényes Elek), a költővel (Lévai József), a hegedűssel (Reményi Ede) egy sorban találjuk Kovács István jó barátját, az énekmondó Kobzos Kiss Tamást, akinek „a históriát életre keltő hangja / áthatotta a köveket, a fákat és a lelkeket, / de még a széthordott várromok, / a széthordott ország fundamentumait is.” A múlt, jelen és jövő ily különös lírai egybegyúrása már fáj az embernek, hatása alatt a lélek összeszorul.

Hasonló érzés törhet ránk Mezey Katalin egy nem túl régi, a Balassi-strófát feltámasztó történelmi verse kapcsán is. A költő Mikes Kelemennel a franciaországi Grosboisba indul a fejedelem szívével, miközben jó urának és hazájának elvesztésén kesereg. Emésztődnénk magunk is, ha nem tudnánk, hogy a kalmaduli szerzetesek kolostorában a fejedelem szívének urnája a II. világháborúban elpusztult, s csak emléktábla utal a hely egykori szentségére. De tudjuk, s ez ismét elkeserítő. Ezért íródik vers, hogy helyrehozza, a mindenkori lelki egyensúlyt. „Országunk reménye, / rabságunknak fénye / koporsóba fektetve, // pogány félhold alól / csak szíve szabadul, / jutván oly nyugvóhelyre, // ahol néha vetnek / fölötte keresztet, / kik tisztelve megállnak...”

Tisztelettel kell már állnunk a Kilencek kiemelkedő képviselője, a közülünk legutóbb eltávozott Oláh János emléke előtt is. Tegyük ezt Katalin *Omega és alfa* című versének megszívlelendő szavaival, amelyek János evangéliumára, a *Jelenések könyve* titokzatos üzeneteire támaszkodva állítják, hogy „Évszázak sora múlik, magyarázzák a bölcsek. / Aki nem magyarázza, de hiszi, az a bölcsőbb.” János hitte a hihetőt, azon túl a hihetlent, és szándéka ellenére látta, amit nem kellett volna: a földanya megtermékenyülését. A szürreális látomástól azonban visszahőköl, s így szabadkozik: „Szégyenlősen fordulok félre, / hogy ne lássam e furcsa, ősi nászt, / büntudattal kényszerítsz térdre / Uram, te, ki zajgó lelkembe látsz. // Parázna álmok hitszegője, / avarban fürdöm, mint a farkasok, / tíz ujjal markolok a földbe, / kinek tékozló gyermeke vagyok.” (*Gaia anyánk*) Ez az állapot azonban nem végleges, szabadulni kell belőle minél előbb – üzeni Oláh János: „Mégis, mégis jó volna / forrás fölé hajolva / újjászületve élni, / s mint egy igazi férfi, / kezdeből megízlelni / a gyermeklétű semmi / népmese-tiszta csöndjét, / e tékozló örökét / érlelte ősi almát, / Isten fluid hatalmát.” (*Hársak alja*)

Péntek Imre újabb verseivel ismerkedve mindjárt feltűnik, hogy témaválasztás, költői szemlélet, stílus és nyelvi eszközök használatában egyaránt különbözik társaitól. Nála nem beszélhetünk sem közéletiségről, sem a hagyománytiszteletre utaló folklórhatásról, Péntek Imre – különösképpen az utóbbi időben – a gondolati lírának egy groteszkelemekkel pazar módon átítatott, a világ gyarlóságait felnagyító, gyakorta publicisztikus igénnyel

és szándékkal megszólaló változatát műveli. *Nagy a baj* című, az ország jelenlegi belpolitikai zűrzavarait tükröző műve a líra eszközeivel megírt politikai pamflet, melynek bizonyára akadnak szép számmal élvezői. A kötetből ez úttal mégis a fiatalabb Péntek Imrét képviselő, *A vén fahíd* című dalát szeretném az olvasó figyelmébe ajánlani. Hogy miért pont azt? Talán azért, mert szavaiból itt árad a legtöbb melegség, s az is csak azért, mert a vers ama régi, zöld szemű, sátorhajú lány emlékéből táplálkozik. „A kis sziget s a vén fahíd / csábított odaátra, / fodrozódott a levegő – / meglebbent haja sátra. // Zöld szemében a titkokat / hirtelen megértettem, / ringtunk a nyári ég alatt / egymás karjában önfeledten. // Azóta eltelt az idő homályos az emlékek tükre, / de ott koppannak lépteink / a vén fahídon mindörökre...”

Koncsek József fiatalos hetykeség és férfias konokság tekintetében egyaránt Péntek Imre rokona. „Arra tettem magamnak fogadalmat úgy húszévesen – olvassuk egyik önvallomásában –, hogy kifejezem, amit megélek... A sokszínűség a legfontosabb, mert az mond igazat.” A Vénusz-ciklus verseit olvasva teljességgel igazolva látjuk, hogy az igényes, ám rendkívül változatos hangú költő itt is tartja magát ifjonti fogadkozásaihoz. A Vénusz-történetek mindegyike hitelesnek tűnő, életszerű olvasmány. Gyönyörködjük bennük ki-ki kedve, vérmérséklete szerint. Én azonban a „vasutas fiából” tanárrá, majd költővé lett elégikus hangú Koncsek Józsefet sokkal inkább kedvelem. „Álomig szívom a száraz széna szagát, / Az égen réztányér kalapálódik / onnan üt vissza a hang, / de nem béke van itt, hanem a / kényszer önvigasztaló nyugalma / ami elégedetlen, / szívesen fogalmazza meg magát / az országúton is túl, / zajos helyen szóba áll velem, / van, hogy máshol is hallgatják, szól, / aztán nem is szól.”

És Rózsa Endre sem szól már, lassan negyed százada. Versei mégis velünk maradtak, s velünk maradt a hiánya, ezért beszélünk róla. A költészetét méltató szakemberek sokat emlegetik *Az elsüllyedt csatatér* című költeményét, amelyben a társadalom tenni akaró tagjainak megkötöttségét, a cselekvésre alkalmas színterek hiányát, a fiatalság előtt felállított korlátokat rója fel, vagy inkább kiáltja a legmagasabb szinteken ülők fülébe. A vers ugyan nem került be az új válogatásba, de az emlékezés végett felidéznem, vagy csupán azért, hogy a szókimondó költő szellemének árnyképét megpillanthassuk – mindenképpen érdemes: „az elsüllyedt csatatér ez összes kellékével és figuráival / a kiszántatlan álmok a jövődő légszomjában élők helye / az elevenek köztemetője a holtak nyüzsgő tartománya / s ama álbölcsek hona akik kavicsot ültetnek szívünk alá”. Tudatosan épített verssorok ezek, s ez

jellemzi Rózsa Endre egész költészetét akkor is, ha úgy érzi, meg kell küzdenie a versért: „Hadakozom a verssel, s a győztes tét: te vagy. / Minden szó összeomlás, új s új fekete nap, / s nem adhatlak föl úgy, hogy önmagam ne. / Talán egy mindent eldöntő roham... De / az első percek ösztüze felőröl, / s már megfutnom se futná az erőmből.” Már itt is érezteti jelenlétét a közelgő vég, amelyről egy tökéletesen tömörített szonettben beszél. „Lassan nem mondom már: fogért fogat. / Hirtelen hullik gejzírhajam hátra. / Kihuny a kráter kőből való sátra. / A térre befut egy üres fogat.” Ugye tudjuk, hogy az a fogat kész türelemmel várni, de sohasem megy vissza üresen.

Talán van abban valami sorsszerűség, hogy Utassynak mindig a névsor végén a helye. Ő a pont. Elég elérni hozzá, de aztán mindig jó együtt lenni a rapszodikus életű költővel, akit a sors rettenetes próbák elé állított. De ember maradt és poéta, aki Adynak a Móriczhoz intézett szavaival kelt és tért nyugovóra: „S ha a lehetetlent nem tudtuk lebírni, / volt egy szent szándékunk: gyönyörüket írni!” A Balassi-kard átvételének alkalmából négy sort tartott fontosnak följegyezni, s ezek tulajdonképpen már az előrevetített búcsú szavai: „Előragyog majd az idő, / kardhüvelyből villan a fény, / és fölsebzí a levegő / vén arcára: ki voltam én.”

Vége az ünnepi névsorolvasásnak, azt azonban ne feledjük megjegyezni, hogy a Kilencek-nek a kortárs magyar irodalomban nyitott, véglegesülni látszó fejezete még minden bizonnyal teljesedni fog. Azzal is, hogy a nyomukban járók tovább erősítik az általuk népszerűvé tett költői gondolkodás fontosabb irányait. S ne feledjük azt sem, hogy a '80-as évek elején saját, nehezen induló pályakezdésükre emlékezve a Kilencek díjat alapítottak a megjelenési gondokkal küzdő, tehetségesnek vélt pályakezdő költőknek. Mentőöv volt ez többek számára, maga a hit és a remény az egyáltalán nem könnyű folytatáshoz. Lezsák Sándor '82-ben, Dusa Lajos '84-ben, Kemény István és Oláh Zoltán '86-ban, Hizsniai Zoltán '88-ban, magam pedig '83-ban lettem a Kilencek díjának tulajdonosa. Ez volt első elismerésem, ma is köszönöm Nekik, és üzenem: ha egyszer úgy döntenének, hogy bővítik a kört, örömmel állnék be közéjük tizediknek. Addig is próbálkozom, hogy eleget tegyek a gyermektenyényi bronzplakett Nagy Lászlótól való üzenetének: Műveld a csodát, ne magyarázd!